

секундомір. Перемикачами, вмонтованими нижче табло кожного вимірювального приладу, здійснюють вмикання живлення приладу разом із підключенням його до електричного кола. На верхніх панелях полігонів зображені принципові схеми, згідно з якими виконано маркування всіх органів керування та відображення інформації. Використання полігонів у лабораторних роботах наведене в ряді публікацій авторів [1; 2; 4].

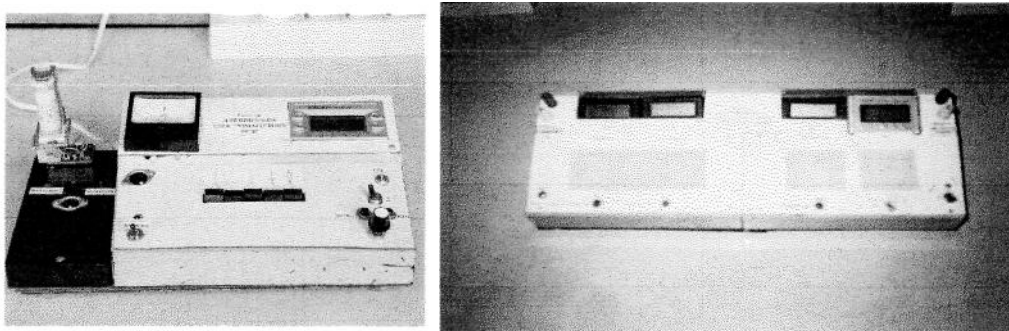

Рис. 6. Варіанти полігонів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вовкотруб В.П. Ергономіка навчального фізичного експерименту. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. – 308 с.
2. Ментова Н.О. Експеримент до вивчення електроємності в школі // Фізика та астрономія в школі. – 2007. – № 5-6. – С. 36-39.
3. Подопрігора Н.В., Садовий М.І., Трифонова О.М. Сучасні засоби експериментування у підготовці майбутнього вчителя фізики: Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського державного університету: Серія педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2007. – Вип. 13. – 232 с. – С. 154-157.
4. Трифонова О.М. Експериментальне визначення універсальних фізичних сталих – як чинник відповідності змісту навчального процесу дидактичним принципам: Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського державного університету: Серія педагогічна: Проблеми дидактики фізики та шкільного підручника фізики в світлі сучасної освітньої парадигми. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2006. – Вип. 12. – 328 с. – (С. 234-236).
5. Трифонова О.М. З досвіду експериментального визначення сталої Планка // Фізика та астрономія в школі. – № 2 (65) – К.: Педагогічна преса. – Березень-квітень 2008. – С. 36-39.

УДК 37.02

Н.М. Гупан

НОВІ ПІДХОДИ ДО ВІДБОРУ І СТРУКТУРУВАННЯ ЗМІСТУ ПІДРУЧНИКА З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

У статті висвітлено підходи до проблеми відбору, структурування та представлення в підручнику навчального історичного змісту, які відповідають цілям сучасної освіти. Автор розглядає процес створення підручника з точки зору таких аспектів як збалансованість у зображенні різних сторін суспільного життя, об'єктивність викладу, реалізація підручником розвивальних та виховних функцій.

Approaches to the problem of historical content development in the modern Ukrainian history textbooks are presented at the article. The author considers the process of the history textbook creation in connecting with the problems of balance in characteristic of the different spheres of society life, the issue of history objection and education for citizenship and participation.

Підручник був і залишається основною навчальною книгою, яка містить ключові відомості з предмета. Проте сучасний підручник – явище набагато більш тонке і універсальне.

Зазначимо, що підручники з історії кінця 1990-х років і початку нового століття відійшли від зайвої полемічності і публіцистичності підручників першої половини 90-х років, помітно підвищився і дидактичний рівень навчальної літератури. При цьому, як і раніше, у деяких підручниках можна зустріти монолог автора і однозначний погляд на історичні події. Проте такий варіант побудови підручника з історії не є єдино можливим. Більшість європейських підручників історії, особливо англійські і французькі підручники, пропонують багатоаспектні підходи до історії. Авторський текст в них може займати лише третину обсягу підручника, решта місця відводиться текстам джерел, ілюстраціям, різноманітному методичному апарату. Такий підручник вже не є книгою для читання, це книга для роботи. Він має забезпечувати розвиток, активність і творчість учнів, бути академічно і педагогічно сучасним, багатоперспективним. Тому окрім основного набору фактів, понять, дат, він повинен містити і різноманітні додаткові матеріали, а також пропонувати різноманітні шляхи їх використання.

Однак насамперед увагу вчених і вчителів завжди привертає зміст підручника, його історична фабула. Підручники з історії завжди є підтвердженням відомого вислову про те, що “історія – це не реальність минулого, а конструювання її з точки зору сьогодення”. Природньо, що багатолике і динамічне сьогодення відтворює образи минулого кожного разу по-новому. Відповідно до цієї тези не може бути “найкращого” і, отже, єдиного підручника з історії, який би ідеально і правильно представляв учням це минуле.

Отже, думка про те, що підручник має відповідати потребам часу є цілком очевидною. І не дарма у вступі до підручників автори часто стверджують, що їх книга є підручником нового покоління і представляє “нове бачення” історичного процесу. Насправді інколи такого бачення в підручнику нема, а є авторський суб’єктивізм у тлумаченні окремих фактів, подій та явищ. Різновидом так званого “нового бачення”, на жаль, є й намагання окремих авторів догодити діючій владі або певним провладним політичним силам. Тому ті чи інші події кваліфікуються ними як доленосні, революційні і т.п.

Особливе місце в процесі оновлення змісту історичної освіти посідає проблематика ХХ століття. Сучасні підручники представляють в більшості випадків зважену оцінку подій і осіб цього історичного періоду. Однак традиційно у підручниках з історії ХХ століття переважає висвітлення політичної історії, мова в них іде насамперед про історію держави, владу. Це цілком зрозуміло, зважаючи на різноманітність і складність політичного життя останнього століття.

Звертає увагу, що останнім часом підручники з історії України зарясніли революціями. Розпад СРСР деякими істориками висвітлюється не як криза радянської тоталітарної системи, а як чергова українська революція, а згодом в оновленому українському суспільстві йдеться вже про нову революцію (правда тільки у свідомості суспільства), але свідомість це сфера психології, а не політичної історії. Складається враження що відбувається змагання зі збільшення кількості революцій в історії України. Сумнівно що такий шлях в оновлені історії є продуктивним. Мова йде не тільки про нестачу виваженості у висвітленні історичних подій, а й про головну функцію підручника – соціалізацію учнів. У цьому контексті чи бажаємо ми налаштувати їх на майбутні революції?

У зв’язку з тим постає й інше питання: яке ж суспільство розбудовується в Україні? Очевидним є, що це суспільство з ринковою економікою (у недалекому минулому історики характеризували його як капіталістичне). Саме тому важливо визначитися з науково-змістовою концепцією підручників з історії, відповідно якої треба висвітлювати історичні події. Виходячи з реалій сьогодення, доцільно вводити у сучасні підручники сюжети про приватну власність, фінансову й торгівельну діяльність, успішні історії підприємців і олігархів, тобто історичні сюжети, на які не було попиту у суспільстві попередніх поколінь.

Другим важливим моментом у відборі і структуруванні змісту є ідея державності. Досвід минулого свідчить “нешасний той народ який втратив свою державність”. Тому держава є однією з найбільших цінностей народу. Сучасний підручник має формувати у школярів позитивне ставлення до держави (навіть якщо там були складні моменти). Не завжди продуктивним є перетворення періоду перебування України у складі Речі Посполитої як доби національного, релігійного та економічного утиску, джерелом якого були “вороги-поляки”. Не продуктивним є твердження авторів кількох підручників з історії України для 10 і 11 класів, де період існування УРСР у межах Союзу характеризується як політичний гніт, тиск, занепад національного життя, повне підкорення інтересів України центру тощо. Українська державність існувала завжди, з моменту її виникнення, але в різних формах, зокрема, в латентній формі. І носієм цієї ідеї був народ (населення України). Цей аспект необхідно враховувати авторам навчальних програм з історії України, а отже і авторам підручників і посібників. Проте згоди між істориками та педагогами з цього питання (вже не кажучи про громадськість та політиків) нема.

Лунають сьогодні гострі дискусії про доцільність вивчення у шкільному курсі історії ОУН, УПА, дисидентів та інших опозиційних рухів. Такі критичні зауваження були зроблені експертами і до підручника новітньої історії України для 11 класу одним із співавторів якого є і я. Включення до підручника матеріалів з історії національного руху опору ми вважали за доцільне не з міркувань симпатії до нього, а з позицій пошуку шляхів розбудови української державності.

Слід зазначити також, що сьогодні бажано взагалі відходити від посиленої уваги до політичної історії, а прагнути до збалансованого викладу минулого з усіх сфер життя суспільства: економічної, соціальної, духовно-культурної. Насамперед, в українських підручниках, на відміну від зарубіжних, слабо представлена соціальна сфера. Тут прикладом можуть слугувати французькі підручники з історії, де внаслідок плідної діяльності соціологічної школи “Анналів”, помітне місце посідають саме матеріали сучасної соціальної історії та історії повсякденного життя людей. Такий матеріал можна сьогодні зустріти і в останніх українських підручниках.

У нашому підручнику для 11 класу (Н.Гупан, О.Пошетун, Г.Фрейман. Історія України. – К., 2007) стрижневою основою є ідея українського державотворення відповідно з якою структуровані історичні події та факти. Проте автори здійснили спробу відійти від традиції висвітлення переважно політичної історії. У книзі вміщено значну кількість матеріалу, пов’язаного з розвитком господарчої діяльності населення, побутом людей, зрушеннями у культурній та духовній сферах суспільного життя. Підібрані також відповідні джерела та фотодокументи, які ілюструють саме ці аспекти. Відповідно до програми поруч з висвітленням складних соціально-економічних та політичних процесів у підручнику представлені біографічні матеріали про видатних українських громадських діячів: М.Грушевського, П.Скоропадського, С.Петлюри та ін.

Наступним важливим моментом у підходах до відбору історичного матеріалу до підручника, на якому хотілося б зосередити увагу, є об’єктивність висвітлення історичного минулого. Інколи у працях істориків України останніх років бачимо прагнення видавати бажане за дійсне. Так, у їх висвітленні Україна на окремих етапах історичного розвитку значно випереджала провідні держави світу. Якщо це так, тоді де ж кінцевий результат? Така міфотворчість та ідеалізація навряд чи піде на користь майбутнім поколінням. Тим більше, що ми це вже проходили в курсі історії СРСР, де “радянський слон (у відомому анекдоті) був найбільшим у світі”. Історія України має вивчатися в контексті всесвітньої історії, і в ній має бути домінантою об’єктивне висвітлення історичного минулого.

Але якщо досягнути об’єктивності складно для істориків-науковців, то не просто це і для авторів підручників. Вихід тут є такий – треба давати різні точки зору на події, що висвітлюються, можна діаметрально-протилежні погляди. Саме у такий спосіб ми розв’язували цю проблему у своєму підручнику для 11 класу. Отже, підручник має поєднувати цілісне, наукове, об’єктивне освітлення історичного минулого, і в той же час

яскравість авторського тексту, суперечливість історичної реальності, її багато-перспективність і багатовекторність, які здатні пробудити в учнів жвавий інтерес до історичної епохи і стимулювати їх власні міркування. Це дає можливість вчителю стимулювати критичне мислення у дітей, сприяє особистісному розвитку школярів – майбутніх громадян нашої держави. Крім того, досвід роботи над підручником показав, що автори повинні прагнути здійснювати підбір фактів та історичних подій без зайвих емоційних акцентів та оцінок, але з урахуванням максимально наближених до учнів багатовекторних аналітичних роздумів, що мають за мету сформувані у школярів громадянські почуття та якості.

Важливим моментом створення підручника, відбору його змісту є прагнення до збереження традицій народу, наслідування кращих зразків української культури і мислення, врахування “національної ідентичності” підручника та його цільової групи, якою є українські учні. Підручник певною мірою має бути і відображенням ментальності народу, його характерних рис, наприклад, почуття гумору. Привнесення цього елемента у підручник зробить його не тільки привабливим для читання, а й оптимістичним на тлі нескінченної скорботи і жалю на гірку долю, якими інколи так просякнуті наші підручники перших років незалежності України.

Цілком зрозуміло, що навчальні теми, пов’язані із втратою українцями державності або з тоталітаризмом, не надихають на оптимізм. Проте і методично не продуманий і психологічно депресивний варіант викладу цього матеріалу формує у дитини почуття меншовартості, важкий душевний стан, стимул у майбутньому покинути країну, якій так фатально не таланить. Одним із можливих варіантів полегшити психологічно негативне навантаження подібних тем ми у своєму підручнику намагались за рахунок використання у тексті гумористичних віршів, анекдотів, карикатур з відповідним аналізом цього матеріалу учнями на основі спеціальних запитань, пізнавальних завдань, адже ці автентичні джерела історичної інформації, як і будь-які інші, можуть виконувати і важливі дидактичні завдання.

Нарешті, останнім моментом, на якому хотілося б зараз наголосити у побудові змісту сучасного підручника, є використання потенціалу, нагромадженого вітчизняними та зарубіжними методистами. Окрім традиційних вимог, сьогодні важливими є підходи до побудови підручника, що передбачають реалізації його нових функцій, зокрема розглядають підручник як засіб розвитку креативності, пізнавальної активності учнів і навіть їхньої соціалізації. Роль школяра в навчальному процесі сьогодні суттєво змінюється. Він не обмежується пасивним сприйняттям тексту з подальшим його відтворенням і здійсненням простих логічних операцій. Сьогодні перед учнем ставляться проблемні завдання, для розв’язання яких йому потрібні і знайомство з варіативністю історіографічних оцінок, і вміння виробляти власне оцінне ставлення.

Такі завдання шкільної історичної освіти виводять на перший план навчальної книги систему запитань і завдань. Для того, щоб навчитися працювати з історичною інформацією, школяр повинен уміти відповідати на запитання і, що ще важливіше, уміти їх задавати. Робота авторів над підручником повинна починатися не з визначення обсягу фактів і концептуальних основ тексту, а з вирішення питання про те, чому може навчити задуманий підручник і якими засобами можна досягти запланованої мети.

З цієї точки зору обов’язковим елементом підручника мають бути історичні джерела. У старих підручниках вони, як правило, були примітивною ілюстрацією до авторського тексту. Сьогодні джерело – це найважливіший засіб формування вмінь працювати з історичною інформацією. Проте не слід забувати, що завдання школи полягає зовсім не в тому, щоб познайомити учнів з “кухнею” історичної науки. Тому в підручнику для кожного класу має бути розумне поєднання тексту й історичного документа, доступність якого відповідає завданням курсу і віку учнів.

Треба зауважити також, що у цілому необхідною складовою сучасного підручника є ілюстративний матеріал, причому не лише класичні музейні експонати, але й автентичні картини, карикатури, плакати, тогочасні фотографії. Він не має використовуватись як

прикраса або ілюстрація тексту. На нашу думку, він може повністю замінити частину тексту і сприятиме розвитку умінь та історичного мислення учнів. Так само прив'язаними до змісту конкретної теми мають бути і історичні карти. З цієї точки зору нам здається оптимальним розміщення карт безпосередньо у тексті параграфу з обов'язковою постановкою завдань на осмислення просторового виміру історичного процесу і використання картографічного матеріалу у визначених місцях тексту.

Завжди складною проблемою для авторів підручників залишається значний обсяг навчального матеріалу, який відповідно до програм має бути вміщено у підручнику. Особливо актуальною вона є, наприклад, у 11 класі, де з року в рік зростає кількість подій, що вивчаються в курсі. Адже історики намагаються включити в цей курс все, що відбувається в країні щорічно, але нічого не викидаючи з попереднього. Одним із виходів може бути зміна способу подання другорядного, але необхідного для розуміння взаємозв'язків подій і процесів матеріалу, наприклад, виклад його у вигляді таблиці, схеми, діаграми тощо.

Звичайно цей підхід не знімає повністю завдання скорочення підручника (програми) за умов його інформаційної перевантаженості. Знов і знов, виконуючи завдання відбору історичного матеріалу, ми маємо ставити перед собою запитання: що ми вивчаємо, навіщо наші учні мають опанувати цей матеріал, чи є він важливим для них сьогодні, яким чином ми повинні представити його у підручнику.

Завершуючи, зауважу, що доволі часто можна почути від людей фразу: скільки можна переписувати ці підручники з історії?!". Однак підручники переписуються завжди, і не тому навіть, що певною мірою оновлюється історична інформація у науці, а тому, що ланцюг історичного часу від минулого до сьогодення постійно зростає, що потребує розгляду історичного процесу під новими і новими кутами з іншими акцентами. Як писав з цього приводу В.Вернадський, нові покоління людей завжди будуть переписувати історію, оскільки вони хочуть побачити у ній розв'язання своїх сьогоднішніх проблем. Крім того, створити ідеальний підручник один раз і назавжди ще не вдавалось нікому. В найкращому випадку ми можемо говорити про сучасний або адекватний сучасним вимогам підручник з історії.

УДК 37.02

П.С. Коріненко

ВИКЛАД ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ. В СУЧАСНОМУ ПІДРУЧНИКУ

У статті розглянуто дві проблеми щодо висвітлення їх у сучасному підручнику з історії України: проблему революцій та державності в історичній долі українського народу, а також представлено деякі роздуми автора стосовно методики викладу історії України ХХ – початку ХХІ ст. в сучасному підручнику.

In clause it is considered two problems that their findings-out in the modern textbook on history of Ukraine concern: a problem of revolution and statehood in historical destiny of Ukrainian people, and also it is presented some reflections of the author concerning a technique of teaching of history of Ukraine XX – beginnings XX an item in the modern textbook.

За роки незалежності України науковці і вчителі підготували та опублікували чимало підручників, посібників для учнів і студентів з історії України [1]. Вони написані, як правило, з використанням нових або маловідомих джерел, у них містяться нові оцінки багатьох історичних подій, а також державних діячів. Це є свідченням того, що підручникотворення знаходиться на новому, вищому рівні розвитку.